

Vrouwen willen meer dan stenen stapelen

In een verlaten gistfabriek in Delft staat een ronde tafel. Op een zonnige nazomermiddag schuiven hier elf vrouwen uit de wereld van bouwen en wonen aan voor een gesprek over de rollen en bijdragen van vrouwen in de bouw; twintig jaar geleden, nu en in de toekomst. De discussie staat onder leiding van Chiel Rottier, een man. Af en toe moet hij spitsroeden lopen in een gesprek dat begint met uitingen van woede en frustratie, maar eindigt in een inspirerende uitwisseling van gedachten over de meerwaarde van vrouwen in een sector die gedomineerd wordt door mannen.

door Letty Reimerink*

In 1983, toen de emancipatiebeweging op haar hoogtepunt was, werd de Stichting Vrouwen Bouwen Wonen opgericht, die zich vanuit een vrouwelijke invalshoek bezighield met vraagstukken uit de sector. In 1996 werd de stichting wegens subsidiegebrek weer opgeheven. Thema's die in die tijd aan de orde kwamen, zoals

woonzorgcombinaties, een integrale aanpak van wijken en het rekening houden met bewonerswensen zijn nog steeds actueel. Tegelijkertijd kan worden geconcludeerd dat er met de ideeën van vakvrouwen opvallend weinig is gedaan, waardoor er kansen zijn blijven liggen. Reden genoeg voor een aantal deelnemers

uit die tijd om opnieuw het initiatief te grijpen. Resultaat: een discussiemiddag, waarbij vrouwen uit alle hoeken van de sector, van wetenschap tot gebruikersvertegenwoordigers, bij elkaar zijn gehaald. Op die vraag naar de drijfveren van de deelnemers, toen en nu, komt bij sommigen veel oud, maar nog steeds relevant zeer naar boven. Henriëtte van Eys: "Twintig jaar geleden hadden vrouwen het veel moeilijker dan nu. Daaronter waren wij ook zo fel. De Emancipatieraad is op een gegeven opgeheven omdat het doel bereikt was. Maar wat je nu ziet is dat er geen controle meer is vanuit de overheid. Oude mechanismen doemen weer op." Hilde Heynen legt de schuld voor de afwezigheid van vrouwen in de sector voor een belangrijk deel bij de vrouwen zelf. "Vrouwen maken zelf de keuze om ergens niet mee door te gaan. Voor een deel vanuit een reflex om zich niet zicht-

te maken, maar soms ook omdat ze thuis de lieve vrede willen bewaren. Het is de strijd en de confrontatie niet waard." Margriet Meindersma vertelt dat er in de jaren tachtig, toen zij werkzamer werd in Zwolle, heel vreemd werd aangekeken tegen het feit dat een vrouw de portefeuille leest en een lezing geeft. "Toen ik een keer een project deed met alleen maar vrouwen, kregen we daarom veel weerstand. En er is weinig veranderd." Met een fel gekleurde goot ze twee foto's op tafel van het kabinet Balkenende en van de nieuwe Afdeling Inhoudzaam. Op beide foto's prijkt slechts één vrouw. "Ik maak mij ontzettend boos over de positie van vrouwen nu. Dan zegt zo'n Zalm dat hij wel gezocht heeft naar vrouwen, maar ze niet kan vinden. Daarmee is dan de kous af. Als ik die foto's bekijk is er de laatste twee decennia weinig vooruitgang geboekt."

Lidewij Tarmans roept daarom toe: "En dat terwijl in de managementwetenschap men is aangemoedigd dat genderde te ma-

inovatiever, communikatiever en effectiever zijn. De boer kan hier kansen liggen." Helen van den Blink: "Ik deed die bosscheit niet. Ik ben bijna overal waar ik kom de enige vrouw. Ik heb overal last van positieve discriminatie. Ze accepteren me juist eerder, omdat ik vrouw ben. De grijp die vrouwen moeten maken, is volgens mij veel meer een interne strijd, namelijk die tussen zorg en werk."

'IK BEN NIET AARDIG'

De vrouwen die voor een carrière kiezen, moeten zich vaak aanpassen. Hilde Heynen: "De enige reden dat ik nu hoogleraar ben, is dat ik mij heb aangepast aan de mannelijke norm, namelijk zettig uur werken." Henriëtte van Eys valt haar bij: "De dominante cultuur van mannen vraagt mannelijke eigenschappen van vrouwen." Helen van den Blink: "Als er harde deadlines moeten worden gezet, ben ik daar soms wel makkelijk in dan mijn mannelijke collega's. Ik heb zelfs een brieven van Loefer aan mijn tafel hangen met de tekst 'ik ben niet aardig'. Maar het is wel zo dat mannelijke structuren de toon zetten. Denk alleen al aan al die eentjes en vintjesdringen voor golf of voor de skyline. Daar worden de zaken gedaan. Gelukkig merk ik ook bij mannelijke relaties een kentering. Die hebben ook werkende vrouwen en moeten maar hals om op de kinderen te passen. Steeds snaker kijken ook zij ervoor om die eentjes te laten voor wat ze zijn en met een broedje gewoon samen aan de slag te gaan. Maar ook het werk op de bouwplaats zit vastgeroest in structuren. Bouwplannen zijn ver weg en er wordt om zeven uur 's ochtends begonnen met werken. Dat is vastgelegd in de CAO. Vrouwen haiken dan al af, omdat ze dat niet kunnen combineren met kinderen. Maar daarnaast kost het ons als bouwbedrijf ook nog eens veel geld. In de winter heb je veel licht nodig als je vroeg begint en vaak vindt het ook nog in vroeg, waardoor je bepaalde werkzaamheden niet kunt doen. Ik denk dat onze bouwproductie in de winter wel met 5 tot 10 procent zou kunnen stijgen als we later zouden beginnen. Dan speelt het mee aan twee kanten: meer vrouwen en meer productie."

Bij de gemeente Delft zijn in alle lagen en alle vakgebieden vrouwen werkzaam. Femy de Graaf: "Ik werk bijna alleen maar met vrouwen, of het nu gaat om projectleiders of juristen, stedenbouwers of verkeerkundigen, er zitten gewoon overal vrouwen. Dat gaat heel goed, omdat vrouwen toch meer geneigd zijn tot samenwerking. Wat je wel merkt in de structuur is dat de harde structuren, zoals loon, nog steeds dominant zijn over de zachte sectoren, zoals sociaal beleid. Dat vind ik jammer en ik doe pogingen om dat te

doorbreken. In de streekelijke verkiezingen gaat het alleen maar over prestaties en om besluiten kunnen niet meer worden genomen zonder overlegingen." Ook Lidewij Tarmans loopt aan tegen de structuren in de bouw: "Of je het nu hebt over het 'old boys network', de productieslijzen of de rekenmethodes die worden gehanteerd, in al deze structuren zitten kinderen om meer inclusiviteit mogelijk te maken. Alles wat afwijkt van de norm wordt al snel ter zijde geschoven omdat het volgens de bestaande modellen meer geld kost. Er is daarom geen ruimte voor diversiteit. Hoe je dat kunt bijbrengen is een veel interessanter vraag dan de schuldvering." Inke Hukhof: "Er is maar één manier om als vrouw erkenning te krijgen in een mannenwereld en dat is door te laten zien wat je kunt. In mijn geval door te bouwen. In mijn manier van bouwen is het proces heel belangrijk. Mensen moeten zelf invaak kunnen maken. Ik merk nu ook dat ik veel productiever om mijn manier van werken en niet om het eindproduct."

VROUW ALS ONVERSLAAGD

Ans Thissen vat het verschil tussen mannen en vrouwen in de bouw kernachtig samen: "Vrouwen willen niet alleen stappen. Ze hebben veel meer interesse voor de manier die binnen die stappen moet worden. Ze hebben vaak ook meer aandacht voor het proces en een brede expertise om daarbij te zijn." Deze laatste opmerking krijgt algemene bijval aan tafel. De vrouwelijke kijk krijgt wel degelijk steeds meer gehoor, zo merkt Ina Lutens: "Ik ben heel erg bezig met de vraag hoe verschillende mensen in verschillende rollen functioneren. Nu werk ik bij een groot architectenbureau met bijna alleen maar mannen, maar ik merk wel dat je steeds meer belangstelling krijgt voor de kennis die ik kan inbrengen bij projecten." Hanske van der Ven werkt momenteel als mediator op een bouwplaats waar ze de samenwerking tussen alle partijen moet vier trekken om te voorkomen dat het bouwproces volledig uit de hand loopt. Zij zegt: "Als je apart met al die mannen gaat praten, merk je al snel dat er hele duidelijke verwachtingspatronen over ieders rol leven. Als je die mannen met elkaar laat praten, komt dat alleen niet naar boven. Er heeft Hildebrand maar één vrouw tussen te zitten om het proces weer op gang te helpen. Vrouwen werken bijvoorbeeld toch als een soort smeerolie." Henriëtte van Eys heeft soortgelijke ervaringen, maar ziet er ook een negatieve kant in: "Ik word vaak gebruikt om iets kn te maken, maar als het gaat om de uitvoering, dan stappen ze naar een ander." Het wordt heel duidelijk in de discussie dat het proces steeds belangrijker wordt in

EVEN VOORSTELLEN

Margriet Meindersma lid Eerste Kamer van VROM-Raad, zelfstandig adviseur, daardoor wethouder Zwolle

Helen van den Blink directeur ERA-bouw

Henriëtte van Eys directeur Buro voor Ruimtelijke Verlegging van Eys

Inke Hukhof directeur Hukhof architecten, Rotterdam

Lidewij Tarmans vertoofd van Tussen Ruimte, ontwerp bureaus voor opgaven aan de randen van de architectuur

Hanske van der Ven woonecologe, senior adviseur/procesmanager bij KAW

Architecten en Adviseurs in Rotterdam

Ina Lutens onderzoeksmanager bij EGM

Architecten, docent en zelfstandig adviseur

Ans Thissen interieur-manager en adviseur, daardoor o.a. directeur woningcorporatie

Hilde Heynen hoogleraar Departement Architectuur, Stedenbouw en Ruimtelijke Ordening aan de Katholieke Universiteit Leuven

Hulja Eglin districtmanager bij Stroompunt Wonen Rotterdam, van hals uit stedenbouwkundige

Femey de Graaf directeur wijk- en stadszaken van de gemeente Delft, daardoor directeur woningcorporatie

Chiel Reijter (gesprekspartner)

zelfstandig adviseur en procesmanager binnen stedelijke vernieuwing, daardoor directeur Woonbond

Toen ik een keer een project deed met alleen maar vrouwen, kregen we enorm veel weerstand. En er is weinig veranderd

de botw. Hanneke van der Ven: "Je ziet steeds dat individuen zich organiseren in kleine groepen. Je hebt dus met heel veel verschillende mensen te maken in een proces. Daarint is het zaak om door middel van communicatie vertrouwen te kweken en te zorgen dat iedereen eigenaar wordt van het probleem. Dat vereist veel inlevingsvermogen."

Ook Hulya Ergün deelt deze visie. "Het inlevingsvermogen van vrouwen moet veel meer worden gebruikt om gebruikersgroepen bij de planontwikkeling te betrekken. Binnen de gebruikersgroep wordt het aandeel van alloctonen steeds groter. Binnen die groep nemen de vrouwen weer een aparte positie in. Het is belangrijk om hen er ook bij te betrekken. Het verschil in werelden tussen deze gebruikersgroep en de blanke mannen in pak die de bouwwereld vertegenwoordigen is natuurlijk enorm. Binnen de alloctone gemeenschap zijn er bovendien verschillende gebruikersgroepen met eigen wensen en verwachtingen. Om die groepen te bereiken, moeten we nieuwe participatiemethoden en productontwikkelingen." Margriet Meindersma sluit hierbij aan: "We moeten zorgen dat we met de gebruikers van onze woningen in contact komen. Hoe dan ook. Of het nu gaat om alloctonen, ouders of studenten."

"Ook hier gaat het weer om omgaan met diversiteit", voegt Lidewij Tummers eraan

toe. Volgens Ans Theissen is het mogelijk om planprocessen te verkorten als de gebruiker erbij wordt betrokken: "De gebruiker is niet alleen een klant die een product afroeft, maar is ook partij in het geheel."

"Alleen wil de opdrachtgever vaak niet wat de consument wil", reageert Ineke Hulshof. "Het ontbreekt aan goed opdrachtgeverschap", aldus Hanneke van der Ven. Henriëtte van Eys merkt op dat zij voor gebruikerskwaliteiten meer gehoor vindt bij vrouwelijke opdrachtgevers.

HOE GAAT HET MET DE JONGEREN?

De belangrijkste conclusie van de middag is misschien dat vrouwen wel degelijk iets toe te voegen hebben in de bouwwereld, maar dat ze pas iets bereiken als ze het collectief opzoeken. De macht van het getal speelt een belangrijke rol, zoals ook Hilde Heynen illustreert: "Kijk naar de huisartsen. Dat zijn inmiddels meer vrouwen dan mannen. Je ziet nu ook dat er iets aan de structuren in die sector gaat veranderen. Je ziet daar bijvoorbeeld dat parttime werken inmiddels de norm is geworden. Als vrouwen echt iets willen bereiken, moeten ze massa hebben. Pas als je meer dan dertig procent vertegenwoordigt, kun je echt iets veranderen." Om continuïteit te geven aan de discussie is het ook van belang om contact te zoeken met de jongere generatie. Helen van de Blink: "Meer dan ikzelf in de gaten

heb, word ik gezien als een voorbeeld voor andere vrouwen. Eigenlijk moet ik daar meer mee doen, bijvoorbeeld door vrouwen mee te nemen en ze zo het vak te leren. En vooral door te zorgen dat ze aan het werk blijven." Ook Fenny de Graaf ziet zichzelf steeds meer in de rol van oudere die een plicht heeft om jonge vrouwen te stimuleren.

Hanneke van der Ven: "Jongeren zijn zich niet bewust dat de wereld ooit anders in elkaar zat. Alles is nu veel vlakker: de politiek, de economie. Een reactie kan haast niet uitblijven. Ik ga graag die discussie aan met jongeren." Helen van den Blink voegt daaraan toe: "Natuurlijk is het goed om jongeren in de discussie te betrekken, maar het zou wel eens zo kunnen zijn dat wij ons druk maken om iets wat er niet meer is."

Hilde Heynen is niet zo positief over de toekomst: "Architectuur en bouwen zijn niet gender-neutraal. Keuzes die individueel lijken te zijn, zijn dat soms helemaal niet. Het is een voortdurende strijd om studentien daarop te wijzen. Maar ik ga ermee door, ook al word ik binnen de universiteit soms benaderd met zo'n blik van 'heb je haar weer'."

Margriet Meindersma geeft toe aan het begin van het debat wat cynisch te zijn geweest. "Ik ben nu na deze discussie weer geïnspireerd en ervan overtuigd dat we elkaar als vrouwen moeten blijven opzoeken." ♦♦

Ter informatie:

www.bouwanetwerk.net
www.vrouwindebouw.nl

Met dank aan: SEV, Steunpunt Wonen Rotterdam en ERA-bouw voor de financiële ondersteuning van dit initiatief.

* Letty Reimerink is zelfstandig communicatieadviseur.

V.l.n.r. Hilde Heynen, Lidewij Tummers, Ineke Hulshof

